

Opplysninger om apoteket

Apotek kommer av gresk
apo – ved siden av (trolig lege)
tek – lager til forvaring

Historikk

Første norske apotek i Bergen i 1595. Utdannelse fikk man i København fram til 1813 da Universitetet i Oslo ble etablert.
Lillehammer fikk apotek i 1829, to år etter at byen ble grunnlagt.

Innredningen

Er fra 1869, fra Svaneapoteket i Arendal. De flyttet til nye lokaler i Arendal i 1937 og den gamle innredningen kom da til Maihaugen.

Apoteket består av:

Offisin med **ekspedisjon** og **reseptur**. Offisinet var det mest staselige rommet.

Laboratorium

Vaktrom

Som for kjøpmenn og håndverkere flest på denne tida var bolig og arbeidssted i samme bolig.

Gjenstandene

Er hovedsakelig fra Lillehammer apotek, fra slutten av 1800-tallet.

Utstyr

Krukkene kalles også for stanskar.

Ekssikkator – oppbevaringssted til preparater som måtte oppbevares tørt. Lokk med slepet glass for å slutte godt til – hermatisk lukket

Tutekanner eller sirupskanner

Pestill- støter til morter

Rondifikator – til pillebrett

Apotekerens håndverk:

Å lage medisiner av naturens stoffer. Farmasi var et håndverk til utpå 1900-tallet.

Medisinen var så viktig at:

- Apotek måtte være døgnåpent
- Medisiner skulle være tilgjengelig også uten kontant betaling
- Varene måtte underlegges offentlig kontroll (visitasjon, folk kunne ikke selv vurdere kvalitet)
- Omsetning måtte skjermes mot vanlig konkurranse (for ikke å friste selgere til å fuske)

Det var lite oppvarming i apoteket pga holdbarheten for medikamentene. Ingen fryserom på den tid og medisinen kunne harskne ved for mye varme. Oppvarming i vaktrommet. Derfor kunne man sitte der å trille piller.

Viktig at den som var disippel viste hva krukkene inneholdt, altså det som stod på latin på flasker og krukker.

Renslighet

En disippel forteller fra 1870-tallet:

Måtte stelle hesten om morgenen

Tørke støv av flasker og krukker annen hver dag med en lerretsklut

Vaske gulv ofte

Koke alle flaskene som var innbyttet hver dag i lut på kjøkkenet (aske fra bjørkeved). Skyllles godt

Holde morter, spatler og andre utensiler rene, i orden og på sine faste plasser

Strevet med å holde det rent. Det var åpent avløp til gårdsplassen, noe som medførte lukt på sommeren og frossent på vinteren.

Lagring

Røtter kunne komme i store sekker (for eksempel gentiannarot fra Valdres)

Ble hakket med øks eller hakkekniv.

Viktig å ha store og gode lagringsmuligheter.. Tørre kjellere (jfr. visitasjon) og urteloft.

Apotekeren importerte medisiner fra utlandet, ofte fra Tyskland to ganger i året. (Arendal)

Framstilling av medisin:

Piller

Pulver av tørka urter eller bark ble tilsatt gummiarpikser, gummi arabicum, vann, sirup eller sprit slik at man fikk en seig masse. Tynne stenger rulles ut. Strøs med lakrisrot, støtt kanel el.l.

Plaster

En seig masse ble strøket på et stykke lerret og skulle klebe til dette, så vel som til huden/såret. Det var viktig at plasteret ble strøket jevnt.

Spansk flueplaster ble brukt hvis pasienten hadde vondt i mage, rygg, bein eller hode. Skulle trekke ut det vonde.

Hefteplaster ”til å smøre på de verste flengene”.

Uttrekk

Skjedde i flere vann og under press. Ble inndampet i en stor åpen panne over åpen ild. 4 – 5 kg ekstrakt ad gangen. Viktig med stadig omrøring slik at ikke det satte seg fast i panne.

Essenser

Fremstilt ved at stoffer ble trukket ut av planter ved bruk av sprit. Var mørkerøde, brune eller grønne. For eksempel. Ble absint fremstilt av malurt.

Vanligvis ble essenser fremstilt ved at ingrediensene, finhakket eller støtt, ble lagt i kolber med lange halsen sammen med sprit. Stod i noen dager, oftest under varme, og ble rørt i noen ganger før det var ferdig.

Tinktur

Nesten som essens, men lysere farger og gjerne laget av flere ingredienser. Ofte fremstilt ved bruk av vann i stedet for sprit.

Eliksirer

Mørkere enn essenser og tinkturer, ofte svarte. S sammensatt av flere ingredienser og gjerne tilsatt salter eller syrer.

Ekstrakter

Dersom man fordampet essenser eller tinkturer slik at konsistensen var omtrent som honning snakker man om ekstrakter.

Perkulator glassbeholder til uttrekking av droger (tørkede plantedeler). Legges i beholder, sprit av bestemt styrke helles over, står til uttrekking en bestemt tid. Produktet – en tinktur – tappes ut.

Safter ble også fremstilt i apotekene, både av bær, frukt, urter og røtter. Når safter, infusjoner eller sterke dekokter ble tilsatt tilstrekkelig mengde sukker og kokt så lenge at de ble tyktflytende, ble de kalt **siruper**. Hensikten kunne være å gi produktet en bedre smak, men særlig å hindre at saftene skulle gjære.

Folk hadde mest tro på medisin som sved i halsen

Igler

Apoteket holdt igler og solgte dem. Blodtapping, koppning og iglesetting var vanlig for å kurere diverse lidelser.

Universalmiddel mot vondt i magen: **tinctura anticholera** – 10 gr

Kikhoste: **liqor pectoralis**. Og barn ble beordret til å ligge for åpne vinduer, sommer som vinter.

Feber: barn med litt feber fikk **kinin i mikstura acida** og måtte ligge i ro.

Hoste: **lakris**. ”Gå på apoteket og kjøp en stang og tygg på”.

Blyvann mot hevelser.

Gift

Det ble ofte krevd attest fra prest eller byfogd for å få kjøpe gift på apoteket som hadde enehandel.

Kjemikere, håndverkere, industribedrifter, fotografer og fargehandlere handlet giftige stoffer på apoteket.

I 1904 ble en del giftstoffer frigitt, bl.a. kalium-, natron- og blyoksid, lanolin, einebærolje, lut. (endelig vedtatt i handelsloven av 1907)

Varebeholdning første halvdel av 1800-tallet

Sukker, te, kaffe, kakao, tobakk, krydder, frø, nøtter, tørre frukter, såpe, eddik, olje, papir, steintøy, glass, bomullsgarn, blyanter, permer og blekk.

På 1840-tallet: Alle apotekere hadde rett til å handle med vin, krydder og fargevarer.

Framstilling av sjokolade og konfekt kunne også skje ved apotekene.

Rundt 1900 fortelles det på Lillehammer at når småbarn fikk noen øre ekstra gikk de på apoteket for å kjøpe lakris eller sjokolade (som var fremstilt der).

Farmakopéen – apotekets bibel

Forskrift- og oppskriftsbok om hvordan preparater var sammensatt, hvordan de skulle framstilles, oppbevares og hva det offisielle navnet skulle være.

De to første norske kom i 1854 og 1870 og var på latin. 1895 for første gang på norsk, men nomenklatur og oppskrifter fortsatt på latin. Dette opprettholdes også i 1913 og i 1939.

Åpningstider

Fra 1. juli 1892 – lukking kl 21. Dette ble en allmenn regel i apotekene.

Utdanning og opplæring

Fra 1815 kan man avlegge farmasøytisk eksamen i Kristiania.

Apotekeren tok seg av all signering og taksering av resepter. Disippelen tok seg av ekspedering og å skrive utpå pakker som skulle sendes, navn og pris.

Disippel

Utdanning gjennom praksis og noe undervisning i apoteket. Fikk klær, kost og losji – ikke lønn

Svenn

Bedre lønn enn disippel. Kunne avlegge farmasøytisk eksamen i København. Vanlig med læretid i utlandet.

Frem til 1909 er apotkerprivilegiet arvelig. Det betyr at en enke eller barn kan overta drifter. En provisor til å drive det.

Kvinner

Fra 1884 – adgang for kvinner til å ta farmasøytisk utdannelse og til å bestyre og drive apotek.

Pillejomfruer

Trillet piller på vaktrommet.

I et fagtidsskrift fra 1901 bemerket visitatorene:

”Det er meddelt os, at flere apotekere lader sine pillejomfruer ekspedere ved skranken. Dette er ikke i orden og bør opphøre.”

Fra 1904 – 14 var 40 % kvinner av lærlinger og de som tok medhjelpereksamen.

Fra 1930-årene og utover

30-tallet ble innledning for faglig fremgang og utvikling for apotekene. Bedre legemidler kom på verdensbasis samtidig som man fikk en bedre beskyttelse og bekjempelse av fryktede infeksjonssykdommer.

I Norge ble Universitetets farmasøytiske institutt tatt i bruk i 1931.

Til langt utpå 1970-tallet var framstilling av medisiner blant apotekets viktigste oppgaver.